DEN SMYKKEDE OKSE HOS TH. KINGO OG H. C. ANDERSEN

AV

KAJ BOM

I Th. Kingos ungdomsdigt *Sæbygaards Koklage* (fra 1665) fortælles om en vældig tyr, der efter en stræbsom ungdom og en hæderfuld manddom slog sig fra verden, lod sig »skære ud«, men som derefter, da skæbnen blev ham ond, druknede sig selv i Sæbygaards karpedam. Grunden til hans fortvivlede handling var ejerens beslutning om at sende ham som stud til København, hvor han kunne blive til latter for alle og enhver, »Naar de ham vilde føre / Paa alle gader op og ned / Med maled horn og kløve.[1]«

Fra sin tidlige barndom i Odense huskede H. C. Andersen, at »Fastelavnsmandag førte Slagterne gjennem Gaderne en fed Oxe, pyntet med Blomsterguirlander; en Dreng i hvid Skjorte og med Vinger red paa den.«[2] I O. T. har han benyttet denne erindring; en smule udførligere berettes om optoget »ved Fastelavn, naar Slagterne førte om en Stud pyntet med Baand og Fastelavnsriis; paa Ryggen sad en lille Dreng i Skjorte og med Vinger. Tyrkisk Musik havde de der til, med Bækkener!«[3] Kingo og Andersen beskriver, med 150 års mellemrum, en i ældre tid udbredt slagterskik.

»I Brunsvig opførte Slagterne allerede i det fjortende Aarhundrede aarligt en saakaldt Oxejagt, der senere blev til en Fest ved Pinsetid med bekransede Kreaturer.«[4] »Pfingstochse« blev et ord i det tyske sprog, ifølge Grimms Wörterbuch »ein bekräntzter, zur pfingstzeit auf die aufgethane gemeindeweide geführter ochs oder stier« (med citat fra Brentano); hos Arnim og Heine bruges det i overført betydning, om udmajet person. – »An vielen Orten wurde gegen Pfingsten ein Ochse durch die Strassen geführt, namentlich an den Häusern der Kunden des Schlächtermeisters, dem er gehörte, vorbei, um dann zum Feste geschlachtet zu werden. Er war reich mit Bändern und Kränzen geschmückt und erhielt aus den Häusern bunte Taschentücher die ihm am Horne befestigt wurden«.[5] »Die Schlachter in Eckernförde zogen früher (19. Jhdt.) vor Pfingsten mit dem »Pingst-oss« herum, der einen Kranz trug und vergoldete Hörner hatte«.[6] I Flensborg havde festen

karakter av konkurrence mellem slagterne op til pinse: »12–16 Stück Ochsen werden in 2 Abtheilungen, mit Blumenkränzen geschmückt, unter starkem Peitschen-Geknall durch die Stadt getrieben. ... Ein Fest für die Gesellen vornämlich, die in eleganter Uniform, mit voller Börse ausgerüstet, den Tag auf Kosten der Meister in Freuden hinbringen. Die Meister stellen bei dieser Gelegenheit ihre Wahre zur Schau und wetteifern, einer den andern in deren Vorzüglichkeit zu übertreffen.«[7]

I Ribe førte man »en slagteko el. stud før en af festtiderne: jul, påske, pinse med trommeslag om igennem byens gader; kreaturet har forgyldte horn, er omhængt med kranse og smykket med sløjfer; samme skik nævnes fra Tønder. Dette er slagterens avertissement til kunderne.«[8] I Vejle tilhørte optoget påsketiden,[9] og i Vendsyssel, Ty og på Mors fejrede man »Sankt Hans-koen« på lignende måde.[10]

H. C. Andersen huskede optoget i Odense fra fastelavnstiden; dermed kan jævnføres »der in der Mittelmark [dvs. en del av Brandenburg] wie zu Paris um Fassnacht umgeführte Ochse.«[11] Her tænkes på »le boeuf gras«, som ved fastelavn førtes omkring i Paris' gader.[12] En sådan prydet fedeokse ses avbildet på et glasmaleri i Bar-sur-Seine fra 16. årh. Osse i Rusland førte slagterne en okse omkring til fastelavn.[13]

Med Kingo er vi på Sjælland: det er i København studen fra Sæbygaard kan forvente at blive pyntet ud som en levende reklame for sig selv, inden øksen gør ende på dens dage til benefice for slagter og kunder. I det københavnske håndværkeroptog 1904 førte slagterne en bekranset okse på en vogn, og bag denne gik to på samme måde udsmykkede okser; i hvert fald disse to sidste har »forgyldte« klove, efter samtidigt farvelitografi at dømme.

[1] Thomas Kingo, Samlede Skrifter I (1945). 26. [2] Mit Livs Eventyr, revideret Tekstudgave ved H. Topsøe-Jensen, I (1951). 30. [3] O. T. II (1836). 153. [4] C. Nyrop. Haandværksskik i Danmark (1903). 252, efter (Sack:) Altertümer der Stadt Braunschweig (1841). 151. [5] Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. VI (1934–35), artikel »Pfingstochse«. Under »Osterochse« meddeles lignende skikke før påske, især fra de svejtsiske byer. [6] Otto Mensing. Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch. III (1929). 1032. [7] G. W. Valentiner, Chronik von Flensburg vom Jahr 1820. (Altona). 1822. 44 f. [8] Feilberg, Ordbog over jyske almuesmål. III. 857 a. 24 ff. [9] Troels-Lund, Dagligt Liv i Norden. 5. Udg. VII. 170; jf. Feilberg. Ordbog. IV. 325 b. (Påskeokse i Vejle). [10] Feilberg. Ordbog. III. 162 a, Vendsysselske Aarbøger. 1933–34. 270–79. [11] Karl Simrock, Deutsche Mythologie, 2te Auflage. Bonn (1864). 560. [12] Archivio delle Tradizioni popolari, XV. (1896). 138 f. [13] Meddelelser fra Dansk Folkeminde-Samling.



Den smykkede Slagteokse. Stik i Jacob Cats' Emblemsamling Proteus, 1627.



Relief paa norsk Valbirkkande, som bærer Aarstallet 1663. Nationalmusæet, København.